

ENFLASYONİST DÖNEMLERDE İŞLETMELERDE OLUŞAN BOZULMALARI GİDERMEYE YÖNELİK UYGULANABİLECEK YÖNTEMLER.

S.Burak ARZOVA¹

¹ M.Ü., Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Araştırma Görevlisi

Abstract: The problem raised and discussed in this paper is the influences of the inflation on firms. Under hyperinflationary economies, it has been understood that firms must take actions to avoid the destructive influences of the inflation both on financial decisions and on operating decisions. Since that, from many years academicians are working hardly on the steps to take to avoid these influences. In this issue, it is discussed also these steps for the long and the short periods.

I.GİRİŞ

Mal ve hizmet fiyatları düzeyindeki genel artış olarak tanımlayabileceğimiz enflasyon ülkemiz için yeni bir kavram değildir. 1950'li senelerden itibaren çeşitli şekillerde ülkemizi etkilemiş olan enflasyondan işletmelerimizde payını fazlası ile almaktadırlar. Hiperenflasyondan bahsedilmeye başlanan ülkemizde işletmeler tam rekabet ortamının varolduğu günümüz şartlarında yapmış oldukları faaliyetleri karar verme sürecinde daha etkin ve verimli olarak kullanabilmek için temel mali tablolarını enflasyonun etkilerini de gösterecek şekilde düzenlemeye başlamışlar ve daha, çeşitli kanunlarla yasallaşmasa da işletme için olan mali tablolarını (İçsel Raporlama veya İşletme mali tabloları) enflasyon muhasebesinin kendine özgü kural, yöntem ve ilkelerine göre düzenlemeye başlamışlardır. Söz konusu yöntemler işletmelerin bunları karar verme ve analiz etme aşamalarında kullanmalarına göre ve enflasyonun etkisi altında kar ençoklaması sağlama amaçlarına göre başlıca iki ana bölüme ayrılmıştır.

II.YAPISAL YÖNTEMLER.

Esas itibari ile yapısal yöntemler denince akla, işletmelerin mali tablolarında meydana gelen çarpıklıkları gidermeye yönelik olarak uygulanan ve mali tablo kalemlerini ilgili dönemler itibari ile hazırlanan dönüştürme faktörlerine göre düzelten enflasyon muhasebesi anlaşılmalıdır. Başlıca enflasyon muhasebesi yöntemleri ;

- 1.Fiyatlar Genel Düzeyi Yöntemi,
- 2.İkame Maliyeti Yöntemi,
- 3.FGD - İMY (Karma Yöntem) Yöntemidir.

II-1. FİYATLAR GENEL DÜZEYİ YÖNTEMİ

Bu yöntem, genel fiyat değişmelerinin finansal tablolar üzerinde oluşturduğu etkileri gidermek ve fiyat hareketlerinin işletmelerin ekonomik durumunda yarattığı değişmeyi belirtmek amacı ile finansal raporların genel fiyat endeksleri ile ayarlanmasını öngören bir yöntemdir. Yani diğer bir ifade ile finansal raporların bugünkü para değerine göre belirtilmesini esas alan bir yöntemdir[1].

Bu yöntemde geleneksel muhasebenin ilkeleri korunmakta, aradaki fark paranın nominal ve satın alma gücü değerlerinde ortaya çıkmaktadır[2]. Fiyatlar genel seviyesindeki artışlardan dolayı paranın satın alma gücü azalmaktadır. Tarihi maliyet bilgilerine göre oluşturulan finansal tabloların, paranın değerinde meydana gelen azalmayı gözönüne alarak oluşturulan endeksler yardımıyla gerçek değerlerine getirilmeye çalışılması yöntemin başlıca amacıdır. Yöntem bazı üstünlüklerinin yanında bazı eksiklikleri de beraberinde getirir.

Buna göre yöntemin üstünlükleri[3,4]

a.Ortak ölçü biriminin kullanılması nedeni ile finansal tabloların karşılaştırılabilirliği artmaktadır.

b.Yöntem, geleneksel muhasebenin ilkelerinden sadece ölçü birimini değiştirdiği için anlaşılması ve uygulanması kolaydır.

c.Yöntem reel kazançlar üzerinden kar dağıtımını sağladığı için sermayenin kar payı olarak dağıtılmasını önlemektedir.

d. Yöntem finansal tablolardaki kalemleri farklı satın alma gücüne sahip değerlerle yani aynı ölçü birimi ile ifade eder.

Yöntemin üstünlükleri;

a.Yöntem özel fiyat değişmelerini dikkate almaz.Bu nedenle uygulandığı iktisadi varlığın değerindeki değişikliği genellikle yansıtmaz.

b.Yöntemde fiyat değişmelerinin elde tutulan parasal olmayan değerlere etkisi gerçekleşme sınırları dışında finansal tablolara yansıtılmamaktadır.

c.Yöntem enflasyonun etkisinin tüm işlerde,tüm varlıklarda ve maliyetlerde eşit olduğu varsayımından hareket eder.

II-2.İKAME MALİYETİ YÖNTEMİ

Geleneksel değerlendirme ilkelerine yeni esaslar getirmek sureti tarihi maliyetlerden ayrılan ve değerlemede cari maliyetleri esas alan bir yöntemdir[1;132]. Bu yöntem genel fiyat seviyesindeki değişmelerin aksine belirli bir fiyattaki değişmelerin aksine belirli bir fiyattaki değişimin etkisini gösterir[5]. Cari değer muhasebesi olarak da anılan bu yöntemde faaliyet karı ile elde tutma karı ayrı ayrı ele alınmakta ve bunlar toplandığında toplam kar oluşmaktadır. Yöntemde sermayenin korunması ve varlıkların değerlemesi esas alınmakta ikame maliyeti saptaması büyük önem taşımaktadır.Böylece düzenlenen finansal tablolar cari değerleri gösterirler.Özellikle gelir tablosu oldukça ayrıntılı bilgi verir[2;53-54]

Yöntemin üstünlükleri [3;115-160],[4;218-250]

a.Yöntem karların hesaplanmasında uyguladığı metot sayesinde işletmenin dönem sonundaki karını gerçeğe en yakın olarak vermektedir.

b.Yöntemin uygulanması ile işletmenin reel ve efektif vergi yükü hesaplanabilmektedir.

c.Yöneticilerin geleceğe dönük karar vermelerinde, daha çok geçmişteki fiyatların cari fiyatlara getirilmesiyle uğraşan GFD yöntemine göre daha yardımcı olur.

d.Yöntem işletmenin sermayesini üretim gücü olarak korumakta ve yönetimin iradesi dışında sermayede oluşabilecek azalmalar önlenmektedir.

Yöntemin eksiklikleri ;

a.İkame maliyetinin kesin olarak belirlenmesinde karşılaşılan zorluk, özellikle sabit değerler için herkesce kabul edilen ikame maliyetinin belirlenmesindeki imkansızlık yöntemin kişisel yargılardan uzak, objektif olma özelliğini ortadan kaldırmaktadır.

b. Belirli bir iş kolunda faaliyet gösteren işletme sadece o iş kolunun faaliyetlerinden etkilenmemektedir.Dolayısıyla genel fiyat artışlarını ihmal etmesi, yöntemin en önemli eksikliklerinden biridir.

c.Yukarıda (b) belirtilen eksikliğe bağlı olarak özel fiyat endeksleri mevcut değildir.

d.Parasal varlıkların elde bulundurulmasından dolayı meydana gelen elde tutma kazançları yada kayıpları dikkate alınmamaktadır.

II-3.KARMA YÖNTEM

Yukarıda anılan yöntemlerin birbirlerine karşı çeşitli üstünlükleri vardır.İşletme yöneticilerine en uygun karar verme olanağı sunmak amacı ile her iki yöntemin ortak olarak uygulamasından yararlanılmaktadır.

Bu yöntemin genel özellikleri ise şöyle özetlenebilir[6].

a.Bu yöntemde gerek genel gerekse özel fiyat hareketlerinin etkilerinin mali tablolara birlikte yansıtılmaları önerilmektedir.

b.Bu yöntemde cari maliyet esasında olduğu gibi parasal olmayan varlıklar cari maliyetlerine göre bilançoda gösterilmektedir. Bunun yanında özsermaye kalemleri fiyatlar genel düzeyi esasında olduğu gibi genel fiyat endekslerindeki değişmelere paralel olarak yeniden ifade edilmektedir. Bu şekilde hem parasal olmayan kalemlerin cari maliyetlerinin , hemde sermaye ve dağıtılmamış karlar gibi diğer kalemlerin paranın satın alma gücündeki değişmelere paralel olarak sabit bir para birimi ile ifade edilmeleri hedeflenmektedir.

İLANLIK YÖNTEMLER

Finansal tabloların değer düzeltimlerinin yapıp ileriye dönük karar verme aşamasında kullanılması işletmeler için uzunca bir dönem kapsar.Oysa işletmeler her an enflasyonun etkilerine maruz kalmaktadırlar.Bu şartlar altında işletmeler bazı özel stratejiler uygulayarak olumsuz şartları kendi lehlerine çevirmeye çalışırlar.

Bu özel stratejilerden bazıları şöyle sıralanabilir.

a.) Parasal olmayan aktiflere yatırım yaparak spekülasyona gidilebilir. Bundan kasıt, işletmenin stoklara yada sabit kıymetlere yatırım yapmasıdır. Böylece satış fiyatını yükseltmek için kapasiteyi arttırmak amaçlanır. Burada söz konusu olan kapasite arttırımı üretim kapasitesi değil, normal satış kapasitesinin arttırılmasıdır. Bu stratejinin en önemli sınırı, gelecekteki fiyat değişimleridir. Fiyat artışları ile spekülasyon sağlamak için kuvvetli stok planlaması ve kontrolüne ihtiyaç vardır. Ayrıca eldeki envanterin genel merkez, ilgili şirket veya distribütörlerdeki stoklarla birleştirilmesi gibi alternatifler geliştirilebilir.

b.) Yükselen maliyetleri karşılamak için, satış fiyatı arttırılabilir ancak firma heran müşteri tepkisi ve fiyat kontrolleri ile karşı karşıyadır. Bu stratejinin uygulanmasında, artışların küçük fakat sık aralıklarla mı yoksa uzun aralıklarla ama yüksek yüzdelerle mi olacağına karar verilmelidir. Özellikle uzun vadeli anlaşmalarda endeksleme kullanılmalıdır. Endeksleme ilgili maliyet kalemlerine göre yapılmalıdır (Hammadde, İşçilik, Enerji v.b.).

c.) Parasal zararı azaltmak amacı ile alacakların yada nakitin azaltımına gidilebilir. Alacakların azaltılması için müşterilere önerilen ödeme şartlarının tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Nakiti azaltmak için alınabilecek tedbirler arasında banka hesaplarının azaltılması, kısa vadeli mevduata yatırım yapmak ve şubelerden merkeze nakit transferinin hızlandırılması sayılabilir.

d.) İşletmenin finansmanı borçlanarak sağlanabilir. Yapılması gereken en önemli şey paranın maliyetinin doğru hesaplanmasıdır. Parasal borçlar, parasal kazanç sağlamak amacıyla arttırılabilir. Müşterileri avans ödemeye teşvik etmek uygulanabilecek en iyi yöntemlerden biridir. Bundan başka bankada kolayca kırdırılacak senetlerin kabulü de çözüm getirecek bir uygulamadır. Fiyatların donduğu an, satış ile tahsilat arasında geçen zamanı kısaltmak için ilgili prosedürler kısaltılmalıdır. Yapılabilecek kısaltmalar şöyle sıralanabilir ;

1. Satış ve faturalama arasındaki zaman aralığının kısaltılması: Bu kısaltma ile söylenmek istenen, ya mümkün olduğu kadar sık faturalama yapmak yada fatura kesme işlemini günlük olarak yapmaktır.

2. Tahsilatı hızlandırmak için daha sıkı ve daha kesin prosedürler geliştirmek: Yani finansörlüğünü yaptığımız yada yapmaya hazırladığımız şirketin ödeme gücünü, ödemelerini zamanında ve üzmeden

yapıp yapmadığını araştırarak; ya o şirkete kredi açma işini derhal kesmek yada çeşitli iskonto ve promosyonlarla ödemeyi teşvik ederek nakit girişini ençoklamak. Söz konusu kredi değerlendirmesi yapılırken, müşterilerin enflasyon etkisine göre ayarlanmış mali tablolarına dayanarak karar vermek uygun olur.

Personele avanslar ve giderlere karşı avanslar gibi diğer avanslar da azaltma işlemi yapılırken gözardı edilmemelidir.

IV. SONUÇ

Özetle anlatılmaya çalışıldığı gibi, enflasyon gerek hanehalkını gerekse işletmeleri oldukça fazla etkileyen bir olgudur. Bugün gelişmiş ülkeler sınıfında değerlendirdiğimiz Almanya I.Dünya Savaşı sonrasında ciddi bir şekilde enflasyonun etkisinde kalmış ve bu etki hiperenflasyon düzeyine çıktıktan sonra 1923 senesinin sonlarına doğru azalma eğilimine girmiştir[7]. Eugen Schmalenbach'ın dinamik bilanço teorisi, keza Fritz Schmidt'in 1921 senesindeki cari değer modelinden esinlenerek enflasyon muhasebesi dalında çalışmalar yapan Schoenfeld ve Mahlberg'in yapmış olduğu değerlendirme teorisi gibi bilimsel çalışmaların, kararlı ve istekli şekilde taviz verilmeden, kanunlarla çerçevelenerek bugünkü dinamik Alman Ekonomisini oluşturan firmaların hayatta kalmaları yada enflasyondan en az etkilenmeleri sağlanmıştır[7;23-24]. Ülkemizde ise yeniden değerlendirme sürecinin uygulanmasını işletmelere sağlayarak, devlet kısmen de olsa onları enflasyona karşı korumaya çalışmaktadır. Oysa yeniden değerlendirme oranlarının reel enflasyon oranına yaklaşamayacak düzeyde kalması ve enflasyon muhasebesine olanak tanıyacak yasal düzenlemelerin yapılmaması nedeniyle işletmeler enflasyondan fazlası ile etkilenmektedir. Bu etkiyi en aza indirecek yöntemlerden biride hiç kuşkusuz enflasyon muhasebesini uygulamaları için işletmelere gerekli yasal düzenlemelerin sağlanması olmalıdır.

KAYNAKÇA

- [1]- AKDOĞAN Nalan., "Enflasyon Muhasebesi", Ankara İ.T.İ.A Mali Bilimler ve Muhasebe Yüksekokulu Yayınları No: 1, Kalite Matbaası, Ankara 1980, s.89.
- [2]- HACİRÜSTEMOĞLU Rüstem., "Enflasyon Muhasebesi", Vergi Dünyası, Sayı: 143, Temmuz 1993.
- [3]- AKGÜÇ Öztin., "Finansal Tablolar Analizi (8.b)", Muhasebe Enstitüsü Yayını No: 1, İstanbul 1980, s.115-160.
- [4]- GRANOF John H., "Accounting for Managers and Investors", Prentice-Hall Inc, new Jersey 1983, s.218-250.
- [5]- SÜRMEYEN Yusuf., "Enflasyonun Etkilerinin Muhasebesi", MEIGS F. Robert ve MEIGS B. Walter 'ın "Accounting The Basis For Business Decisions", Mc Graw-Hill Pub.Co. New York 1990 ,s.815-826. adlı eserinden çeviri, Vergi Sorunları, Sayı: 87, s.71.
- [6]- YENİ Balamir., "29 No'lu Uluslararası Muhasebe Standardı Açısından Yüksek Enflasyonist Ekonomilerde Mali Raporlama ve Bir Vak'a Çalışması ", Basılmamış Doktora Tezi, İ.T.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bilim Dalı, Ocak 1995, y.12.
- [7]- GRAVES O. Finley., "Walter Mahlberg's Valuation Theory :An Anomaly in the Development of Inflation for Accounting", Vol:25, No: 1, 1989, s.22.